

Марија М. Јовановић
Весна Љ. Минић

Изворни научни рад
ISBN 978-86-84143-51-0
стр. 267-276

СТРАТЕГИЈЕ ИНТЕРАКТИВНОГ ПРИСТУПА НАСТАВИ У ОСНОВНОЈ ШКОЛИ³⁰

Сажетак: Претпоставка квалитета савремене наставе јесте остваривање интерактивног приступа у раду којим се ученицима директно обезбеђује субјекатска позиција у настави и индиректно развијају многоструки квалитети личности значајни за стваралачко животно функционисање. Остваривање интерактивног приступа у наставном раду у највећој мери зависи од наставника као основних руководилаца наставе и њихове примене стратегија интерактивног рада у непосредној наставној пракси. Из овог разлога, рад има за циљ да утврди које стратегије интерактивног рада у основношколској пракси наставници најчешће користе, те да ли оне варирају у односу на године радног стажа и циклус образовања ученика. Узорак испитаника обухваћен истраживањем је намеран и чине га наставници (105) који су у последњих пет година били укључени у неки вид професионалног усавршавања у области интерактивног рада. Резултати истраживања показују да наставници најчешће користе: различите моделе кооперативног приступа, сарадничко учење, дискусију, играње улога, проблемско учење и радионичарски рад као стратегије интерактивне наставе. Важно је такође нагласити да наставници разредне наставе чешће користе наведене стратегије, што нас је навело на изношење низа педагошких импликација у области унапређивања утврђеног стања.

Кључне речи: стратегије, интерактивна настава, наставници, пракса, основна школа.

УВОД

Основношколски период представља период најинтензивнијег развоја деце, те као такав захтева посебну пажњу у планирању и реализовању васпитно-образовног рада. Разнолики капацитети детета који се у овом периоду развијају пружају огромне могућности наставницима да их адекватним дидактичко-методичким стратегијама не само подстичу већ и моделују и усавршавају. У том смислу пред наставницима је

³⁰Рад је резултат истраживања у оквиру пројекта „Одрживост идентитета Срба и националних мањина у пограничним општинама источне и југоисточне Србије” 179013 и пројекта III 47023 „Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција”, које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

велики изазов али и одговорност да препознају, развијају, усавршавају па и обликују потенцијале деце основношколског узраста. За остваривање овог значајног задатка наставе од посебне важности јесте интерактивни приступ, којим се уз изразито субјекатску позицију ученика и интеракцију у раду стварају најповољнији услови за успешан развој многоструких стваралачких капацитета личности.

Изазови из којих произилази актуелност проучавања стратегија интерактивног наставног рада у основној школи могу се посматрати са три основна становишта. Најпре из аспекта развојног модела образовања као циља али и средства савременог васпитно-образовног рада. Овај модел образовања, усмерен на стваралачки развој свих капацитета сваког појединачног ученика, подразумева такву организацију наставног рада којом ће се индивидуални капацитети с једне стране активирати у настави и с друге стране развијати као коначни циљ предузетих активности. У остваривању ове мисије интерактивни приступ раду представља препоставку успеха.

Други аспект подразумева аспект узрочно-последичних веза и односа на релацији субјекатска позиција ученика – многоструки капацитети личности. Само кроз субјекатску позицију ученика, која обезбеђује максимално ангажовање и залагање, могуће је у настави развијати многоструке капацитете ученикове личности. С друге стране, многоструки капацитети личности суштинска су претпоставка за остваривање његове субјекатске улоге у наставном раду. Ова дијалектичко јединство као детерминанта квалитета наставе ефикасно се може остваривати једно кроз интерактивни приступ настави.

Компетентност наставника као трећи и ништа мање значајан аспект остваривања интерактивног приступа у настави подразумева квалитете наставникове личности који му омогућују да разноликим стратегијама интерактивног наставног рада ефикасно остварује наставне циљеве уз пун ангажман ученика и висок ниво интеракције. Примена адекватних наставних стратегија захтева компетентног наставника, спремног да сходно конкретној наставној ситуацији адекватно бира дидактичко-методичка решења којима ће ученике успешно активирати у реализацији наставних задатака. У јединству наведених аспеката интерактивног приступа настави налази се препоставка успеха, односно темељ квалитетног остваривања интерактивне наставе у основној школи.

Подразумевајући специфичне поступке подучавања одређеног наставног садржаја, примерене индивидуалним карактеристикама ученика, наставне стратегије се најчешће дефинишу као „низ одлука које резултирају планом, начином, методом или серијом активности наставника усмерених ка остваривању специфичног циља” (Jonassen & Grabowski, 1993). Усмерене на ефикасно оставривање постављеног циља, стратегије обухватају методе и поступке, односно начин активирања учесника у васпитно-образовном процесу на остваривању задатака васпитања и образовања.

Сходно улози коју наставник има у реализацији наставних стратегија, данас можемо говорити о традиционалним и савременим стратегијама наставног рада. За разлику од традиционалних стратегија у којима доминантну улогу има наставник насупрот пасивној позицији ученика, савремене стратегије наставног рада акценат стављају на активност ученика, његову самосталност и креативност у настави. С обзиром на карактер доминантне активности данас наставне стратегије делимо на: 1) стратегије подучавања (хеуристичко, проблемско и програмирано подучавање); 2) стратегије учења засноване на искуственом учењу (учење откривањем, истраживање, симулација: игре, играње улога, пројекти); 3) стратегије доживљавања и изражавања доживљеног (рецептивно, продуктивно); 4) стратегије вежбања (учење учења, учење страних језика, практичних радњи неопходних у свакодневном животу); 5) стратегије стварања (методе и поступци који подстичу различите облике стварања и креативности). Примена наведених стратегија, њихово комбиновање и прилагођавање конкретном наставном контексту, услов је за остваривање интерактивне наставе у основној школи.

Као што се из наведеног види, савремене стратегије подразумевају низ различитих поступака и активности којима се кроз интеракцију у настави остварују дефинисани циљеви и развијају многоструки капацитети и својства личности ученика. Међу вредним стратегијама налазе се радионичарски рад, игролика настава, развијајућа односно откривалачка настава, пројекта настава, сарадничко учење, различите форме дискусије, мапе ума, индивидуализована настава, парадигматски приступ, интегративна настава и многе друге. Значај у остваривању интерактивног приступа настави у основној школи имају и проблемска настава (Martz et al., 2016) и интегративни

курикулум (Brown, 2016; McGregor & Marnie Reed, 2018). С обзиром на то да је игра природни облик учења и развоја деце, она представља посебно важну стратегију интерактивног васпитно-образовног рада у настави. Истраживања ефикасности игре у разредној настави потврдила су да је учење кроз игру „ефикасније од класичног начина поучавања, доводи до веће активности ученика, придноси бољој атмосфери у разреду, те садржаји научени кроз игру остају у дугорочном памћењу ученика” (Nikčević-Milković, Rukavina, Galić, 2011:110).

Педагошка радионица представља „организациону форму активности у којој ученици играњем улога, презентацијом, читањем рачунањем, цртањем и на други начин активно раде на градиву, самостално, у међусобној интеракцији и уз помоћ наставника остварују циљеве учења” (Сузић, 2005: 64). На овај начин се ученици доводе у позицију активних стваралаца и креатора сопствених система знања и способности који имају функционалну животну вредност.

Као „инструкцијска метода у којој ученици различитих нивоа знања уче заједно у малим групама” (Милетић, 2007: 61), односно „раде заједно у паровима или малим групама, да би приступили заједничком проблему, истражили заједничку тему или доградиле заједничко знање ради стварања нових идеја, нових комбинација или јединствених иновација” (Куртис и сар., 2002: 15), кооперативна, односно сарадничка настава има изразиту вредност у остваривању интерактивног приступа настави у основној школи.

Истраживања посвећена интегративном приступу у настави сведоче о многобројним квалитетима који доприносе интеракцији у настави. Налази показују да интегративни приступ у настави позитивно утиче на низ карактеристика којима се обезбеђује адекватна интеракција у настави. То су пре свих: већа заинтересованост ученика за реализацију наставних тема и активно укључивање у радне активности, учинковитост и занимљивост наставног рада, критичко процењивање наученог, потпуније разумевање научних знања, развој вештина критичког мишљења и др. (Huber, Hutchings, Miller, Breen, 2007; Jones, 2010; Chan et al., 2012).

Наведене стратегије интерактивног рада само су неке од стратегија наставног рада које се изузетно ефикасно могу користити у основношколској настави, те су као такве биле предмет нашег истраживања.

МЕТОД

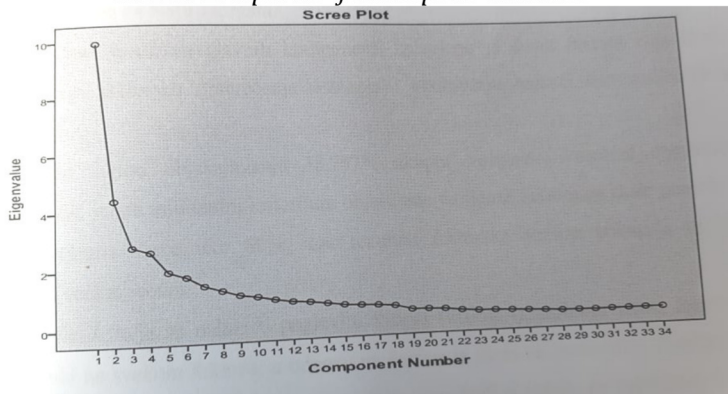
Циљ рада јесте утврдити које стратегије интерактивног рада са ученицима у основношколској пракси наставници најчешће користе, те да ли оне варирају у односу на године радног стажа наставника и циклус образовања ученика.

Узорак истраживања је намеран и обухвата 105 наставника основних школа који су током претходних пет година били укључени у неки вид професионалног усавршавања у области интерактивног рада. На овај начин обезбеђен је највишии ниво репрезентативности узорка истраживања. С обзиром на циклус образовања, узорак чини 40% наставника разредне наставе (42) и 60% наставника предметне наставе (63). У односу на дужину радног стажа, обухваћени узорак има следеће карактеристике: наставници до 10 година радног стажа: 34 (32,4%); наставници од 10 до 20 година радног стажа: 43 (41,0%); наставници са преко 20 година радног стажа: 28 (26,6%).

РЕЗУЛТАТИ

Факторском анализом је од третирана 34 фактора екстраховано 5 најзначајнијих. Остали фактори показују изразити одрон кривуље који указује на њихову ниску заступљеност у истраживаној пракси. На Слици 1 се може видети да су као најзначајнији фактори, односно стратегије интерактивног рада екстраховани: различите модели кооперативног/сарадничког учења, дискусија, играње улога, проблемско учење, радионичарски рад.

Слика 1: Приказ факторске анализе

Након екстраховања најзаступљенијих наставних стратегија интерактивног рада, извршена је анализа резултата у односу на третиране варијабле. С обзиром на циклус образовања, утврђено је постојање статистички значајне разлике у примени радионичарског рада ($p = 0,000$) и проблемског учења ($p = 0,045$).

Табела 1: Стратегије интерактивног приступа (у односу на циклус образовања ученика)

Тврдње	Циклус	N	M	Sd	t	p
Радионичарски рад	Разредна	42	4,214	0,66	3,152	0,000*
	Предметна	63	3,634	1,082		
Проблемско учење	Разредна	42	4,650	0,699	-1,802	0,045*
	Предметна	63	4,381	0,824		
Кооперативно-сарадничко учење	Разредна	42	3,333	0,954	1,457	0,857
	Предметна	63	3,031	1,092		
Дискусија	Разредна	42	3,619	0,935	0,867	0,159
	Предметна	63	3,428	1,201		
Играње улога	Разредна	42	3,285	1,132	2,226	0,74
	Предметна	63	2,793	1,094		

Као што се из Табеле 1 може видети, обе стратегије чешће користе наставници разредне наставе ($M = 4,214$ наспрам $M = 3,634$, односно $M = 4,650$ наспрам $M = 4,381$). Приказани резултати такође показују да и остале стратегије интерактивног рада у настави чешће користе наставници разредне наставе, али да ниво различитости у њиховој примени није на нивоу статистичке значајности.

Из аспекта дужине радног стажа наставника утврђени резултати представљени у Табели 2 показују да једино примена радионичарског рада статистички значајно ($p = 0,022$) варира у односу на искуство наставника.

Табела 2: Ставови о начинима испољавања емпатичности наставника (у односу на дужину радног стажа наставника)

Тврдње	Радни стаж	N	M	Sd	F	p
Радионичарски рад	0–10	34	2,323	0,944	3,967	0,022*
	10–20	43	2,255	0,819		
	преко 20	28	1,750	0,844		
Проблемско учење	0–10	34	2,676	1,491	0,309	0,735
	10–20	43	2,930	1,453		
	преко 20	28	2,892	1,474		
Кооперативно-сарадничко учење	до 10 год.	34	3,588	1,395	0,470	0,627
	10–20 год.	43	3,860	1,226		
	преко 20	28	3,821	1,218		
Дискусија	до 10 год.	34	2,794	1,430	0,738	0,480
	10–20 год.	43	2,790	1,264		
	20 год.+	28	2,428	1,399		
Играње улога	до 10 год.	34	3,205	1,148	1,504	0,227
	10-20 год	43	3,465	1,008		
	20 год.+	28	2,964	1,502		

Утврђена статистичка разлика последица је чешће примене ове наставне стратегије у популацији наставника са 10–20 година радног стажа ($M = 2,255$ у односу на $M = 1,750$ односно $M = 2,323$). Осим овог податка, важно је рећи да резултати показују да управо ова група наставника најчешће примењује истраживане стратегије интерактивног рада. Иако без статистички значајне разлике, утврђено је да наставници с најмање радног искуства, чешће од најiskusнијих колега, користе ову наставну стратегију, дискусију и играње улога. Најстарији наставници пак чешће од својих најмлађих колега у свом раду учесталије примењују проблемско ($M = 2,892$ наспрам $M = 2,676$) и кооперативно учење ($M = 3.821$ наспрам $M = 3,588$).

ЗАКЉУЧЦИ И РАСПРАВЕ

Анализом приказаних резултата могу се као основни закључци извести:

1. Истраживану наставну праксу карактерише незавидни ниво разноликости примене интерактивних стратегија наставе. У истраживаној пракси се као најчешће стратегије интерактивног рада примењују: различити модели кооперативног приступа, сарадничко учење, дискусија, играње улога, проблемско учење и радионичарски рад као стратегије интерактивне наставе. Овај податак је посебно важан из аспекта извођења педагошких импликација ако знамо да су узорком обихваћени управо наставници који су у последњих пет година били укључени у неки вид стручног усавршавања у овој области. Од мноштва наставних стратегија интерактивног рада ови наставници углавном користе свега пет наведених, док су остале стратегије скоро занемарене, односно не користе се у наставној пракси;

2. Стратегије интерактивног рада се чешће примењују у разредној настави. Овај закључак се донекле може објаснити па и оправдати чињеницом да су наставни садржаји на овом нивоу образовања једноставнији, лакши и примеренији за реализацију кроз различите форме интеракције, али се не могу сматрати прихватљивим. Такође, кроз свакодневни рад са ученицима наставници разредне наставе могу лакше планирати и реализовати наведене стратегије чија примена захтева дужи, специфичан временски оквир и услове рада.

3. Најискуснији наставници ређе користе поједине стратегије, што указује на могућу појаву „радне равнодушности“, која се може јавити при крају радног века. Стратегије које чешће користе, као што смо видели, оне су стратегије које захтевају компетенције које се стичу искуством. С друге стране, код оних стратегија које захтевају виши ниво ангажовања, припремања и кооперативности, ови наставници нису показали завидан ниво примене.

На основу приказаних резултата и закључака истраживања могу се извести следеће педагошке импликације:

(1) У области стратегија интерактивног приступа настави нужна је дидактичко-методичка помоћ и подршка наставницима у развоју компетенција интерактивног рада. Ову врсту помоћи треба пружити свим наставницима без обзира на врсту и ниво едукације јер је и у популацији наставника који су били обухваћени програмима стручног усавршавања у овој области утврђен незавидан ниво компетентности за примену разноврсних стратегија.

(2) Унапређивање наставне праксе у области стратегија интерактивног наставног рада посебно захтева професионално усавршавање и оснаживање наставника предметне наставе. Суочени са чињеницом да током формалног образовања нису стекли одговарајућа педагошко-дидактичко-методичка знања и компетенције, ови наставници се у свом раду често суочавају с проблемима. Једно од подручја у којима је неопходно њихово професионално усавршавање јесте управо подручје интерактивног рада у настави. У том смислу, уз измене Закона којим будући наставници током формалног образовања стичу виши ниво педагошко-психолошко-методичких знања (36 ЕСПБ) потребно је ова знања и компетенције развијати и код наставника практичара кроз различите програме усавршавања који су селектовани на основу мапирања непосредних потреба наставне праксе.

(3) Обезбеђивање квалитета интерактивног рада у настави захтева и подстицање сарадње и тимског рада наставника којима би се омогућио свеубухватнији приступ овом проблему и то кроз јединство и интеграцију знања и компетенција из различитих наставних области али и непосредног искуства наставника.

ЛИТЕРАТУРА

- Baer, J. (2003). Grouping and Achievement in Cooperative Learning. *College Teaching*, 51 (4), 169–174.
- Brown, D.F. (2016). Curriculum integration. In S.B. Mertens, M. Caskey, & N. Flowers (Eds.), *The Encyclopedia of Middle Grades Education* (2nd ed.), Charlotte, NC: Information Age Publishin, 122–135.
- Klein, J. T. (2005). Integrative learning and interdisciplinary studies. *Peer Review*, 7(4), 8–10.
- Куртис, С. и сар. (2002). *Кооперативно учење, Водичи*. Сарајево: Центар за образовне иницијативе *Step by Step*.
- Jonassen, D. H. & Grabowski, B. (1993). *Individual Differences and Instruction*. New York: Allen & Bacon.
- Jones, C. (2010). Interdisciplinary Approach: Advantages, Disadvantages, and the Future Benefits of Interdisciplinary Studies. *ESSAI*, 7 (1), 76–81.
- Martz, B., Hughes, J., & Braun, F. (2016). Developing a Creativity and Problem Solving Course In Support of the Information Systems Curriculum. *Journal of Learning in Higher Education*, 12 (1), 27–36.
- Милетић, Ј. (2007). Кооперативна или сарадничка настава. *Образовна технологија*, 3, 60–74.

-
-
- Mcgregor, A., & Marnie Reed, A. (2018). Integrating Pronunciation into the English Language Curriculum: A Framework for Teachers. *The CATESOL Journal*, 30 (1), 69–94.
- Nikčević-Milković, A., Rukavina, M., Galić, M. (2011). Korištenje i učinkovitost igre u razrednoj nastavi. *Život i škola*, br. 25 (1/2011.), god. 57, 108–121.
- Сузић, Н. (2005). *Анимирање студената и унверзитетској настави*. Бања Лука: Факултет пословне економије.
- Huber, M.T., Hutchings, P., Gale, R., Miller, R., & Breen, M. (2007). Leading Initiatives for Integrative Learning. *Liberal Education*, 93 (2), 46–51.
- Šimić Šašić, S. (2011). Interakcija nastavnik – učenik: Teorije i mjerenje. *Psihologijske teme*, (2), 233–260.

INTERACTIVE TEACHING STRATEGIES IN ELEMENTARY SCHOOL

Abstract: In order for modern teaching to be considered as good it should use an interactive approach to teaching where students have an active role in learning which indirectly develops multiple positive personality traits important for the creative life. Whether the interactive teaching approach is used or not mostly depends on the teacher who manages the activities in the classroom and who decides if the interactive teaching strategies are applied. Therefore, the goal of this paper is to find out which interactive teaching strategies are most often used by elementary school teachers, and whether these vary based on teachers' years of service and elementary school cycle (class teaching and subject teaching). This research used an intended sample of respondents and it included teachers (105 of them) who have been involved in some type of professional training regarding interactive teaching in the last five years. The results of this research show that teachers most often use the following interactive learning strategies: different models of cooperative learning, collaborative learning, discussion, role play, problem-based learning and workshops. It is also important to emphasize that class teachers use these strategies more frequently, which led us to present a series of pedagogical implications whose goal is to improve the current state.

Key words: strategies, interactive teaching, teachers, practice, elementary school.